

Az összehasonlító módszer és alkalmazásának korlátai a politikatudományban

Az összehasonlító módszer az empirikus társadalomtudományi kutatás egyik széles körben alkalmazott módszere a kísérleti, a statisztikai és a leíró-esettanulmány módszere mellett. A „makroszociális fókusz” miatt az összehasonlító politikai kutatások talán legalapvetőbb módszertani korlátját a „sok változó, kis esetszám” problémában kell látnunk, azaz amikor a szóba jöhető magyarázó változók száma megközelíti, vagy akár meg is haladja a vizsgált esetekét és így a változók empirikus kapcsolatának ellenőrzése a parciális korrelációk statisztikai eszközével nem megvalósítható. Alapvetően két útja lehetséges az empirikus kutatások során a „sok változó, kevés eset” probléma jelentette módszertani akadály áthidalásának: a „leginkább hasonló rendszerek” módszerének nevezett eljárás lényege, hogy a kutatás során igyekeznek egymáshoz minél több tekintetben hasonló eseteket (pl. országokat) kiválasztani. A „leginkább különböző rendszerek” módszerét követve a kutatók egymástól a legtöbb tekintetben különböző rendszerekben keresnek megegyező mintázatot mutató empirikus összefüggéseket.

Comparative method is one of the most widely applied scientific method of social sciences, beside the experimental, statistical and case study methods. Because of the macrosocial focus the most common barrier of nay comparative research is the so-called „many variables, few cases” problem: when the number of variables that may be relevant is closing or even exceeding the number of examined cases, so the empirical connection between variables is not possible by applying the statistical method. There are two possible ways to bridge the methodological barrier of „many variables, few cases” problem. By applying the most similar systems design we try to compare cases (e.g. countries) similar in as many aspects as possible. By following the opposite logic most different systems design means that researchers try to find identical empirical patterns between certain variables in every other aspect totally different systems (e.g. countries).

Az összehasonlítás mint tudományos módszer fogalmi lehatárolása

Az összehasonlító politikát tekinthetjük a modern politika tudomány három nagy tradicionális diszciplínája egyikének – a politikaelmélet és a nemzetközi kapcsolatok mellett (Caramani, 2008, p. 2.). Arend Lijphardt szerint az összehasonlító politikát – mint azt elnevezése is mutatja – elsősorban nem vizsgálatának tárgya, hanem alkalmazott elemzési módszere – az összehasonlító módszer – különíti el a politika tudomány többi részdiszciplínájától. (Lijphardt, 1971, p. 682.). Az összehasonlító módszer az empirikus társadalomtudományi kutatás egyik széles körben alkalmazott módszere a kísérleti, a statisztikai és a leíró-esettanulmány módszere mellett. Bár mint Lijphardt hozzáteszi a politikatudományban sokszor inkább csak valamiféle összeha-

sonlító szemléletmóddal ill. megközelítéssel találkozhatunk, mintsem az összehasonlító módszer szisztematikus alkalmazásával. (Lijphardt, 1971, p. 682.). Ez részben talán annak is betudható, hogy mint *Charles Ragin* rámutat az összehasonlító kutatásokat - az empirikus társadalomtudományok más területeivel szemben - hagyományosan a kvalitatív, történeti-leíró megközelítés jellemzi inkább (Ragin, 1989, p. 2.). Így összehasonlító elemzések során, gyakorta kevésbé érvényesül a „hipotézis állítás – hipotézis tesztelés - hipotézis megerősítés vagy elvetés” empirikus kutatásokra rendszerint jellemző sémája. Ezzel szemben a vizsgált esetek minél pontosabb leírására, a köztük fennálló hasonlóságok és különbségek feltárására valamint bizonyos esetekben tipológiák kidolgozására helyeződik a hangsúly. (Ragin, 1989, pp. 19.-68.)

Számos szerző az összehasonlítás, mint különálló tudományos módszer létét is kétségbe vonja. Hisz, mint *Harold Dwight Lasswell* is írja, általános elterjedt vélekedés, hogy minden tudományos vizsgálódás szükségképpen összehasonlító szemléletű is egyben (Lasswell, 1968, p. 3.). *Gabriel A. Almond* is azonosítja az összehasonlítást a tulajdonképpeni „tudományos” módszerrel, és szerinte éppen ezért tulajdonképpen értelmetlen az összehasonlító politikatudományról, mint önálló diszciplínáról beszélni (Almond, 1966, pp. 877.-78.). Hasonló álláspontot képvisel *Neil Smelser* aki szerint *Durkheimet* idézve „*Az összehasonlító szociológia...nem a szociológia egy ága, hanem a szociológia maga*” (idézi Smelser, 1976, p. 2.).

Sok más kutató, köztük *Lijphardt* és *Ragin* azt az álláspontot képviselik, hogy az összehasonlító módszer, metodológiailag világosan lehatárolható a társadalomtudományi kutatás egyéb empirikus módszereitől, mindenekelőtt a kísérleti és a statisztikai módszertől. Ugyanakkor abban már korántsem uralkodik teljes konszenzus, mit tekinthetünk a társadalomtudományi összehasonlítás módszertani alapelveinek. *Stanislav Anderski* (Anderski, 1965, p. 66.) vagy *Michael Armer* (Armer, 1973, p. 49.) szerint módszerében összehasonlíthatónak tekinthető minden olyan kutatás, amely legalább két társadalomból vett összehasonlítható adatokkal dolgozik. Ezen definíció alapján azonban – mint arra *Ragin* felhívja a figyelmet – az összehasonlító tanulmányok sorából ki kellene zárunk az olyan összehasonlító jellegű esettanulmányokat (mint pl. *Tocqueville* műve az amerikai demokráciáról), amelyek nem több társadalomból vett adatot hasonlítanak össze explicit módon, hanem a vizsgált eset leírásakor implicit módon viszonyítanak egy másik országhoz, vagy egy ideáltipikus esethez (Ragin, 1989, p. 4.). Más szerzők az összehasonlító vizsgálatok „több szintű jellegét” és az oksági magyarázatok levezetése során a „rendszer szintű” empirikus jellemzők (avagy változók) középpontba állítását tekintik az összehasonlító módszer megkülönböztető vonásának. *Allen Grimshaw* szerint az összehasonlító kutatások feladata elsősorban annak a meghatározása, hogy elkülönítse egymástól az univerzálisan és rendszer specifikusan érvényesülő empirikus szabályszerűségeket. (Grimshaw, 1973, pp. 4.-5.). *Adam Przeworski* és *Henry Teune* meghatározása szerint azok a vizsgálatok tekinthetőek összehasonlító vizsgálatnak, ahol „...ahol több mint egy szintje lehetséges az elemzésnek, és a megfigyelési egységek az elemzés minden szintjén azonosíthatóak” (Przeworski and Teune, 1970, pp. 36.-37.) A függő változók kapcsolatát tehát mind a „rendszeren belüli”, mind a „rendszer szintű” független változókkal vizsgálni kell. A szerzőpáros szerint csak azok a elemzések tekinthetőek összehasonlítóknak ahol a vizsgált függő és független változók kapcsolatának egyes *rendszereken belül* esetlegesen előforduló különbségeit *rendszer szintű* sajátosságokkal magyarázzák. A szerzőpáros szerint erre jó példát kínál *Robert Alford* 1963-as tanulmánya, mely az

„osztályszavazat” jelenségét azaz a társadalmi osztályhelyzet és a pártpreferenciák – mint rendszeren belüli változók - közötti kapcsolatot vizsgálja, és az ezek mintázatában megmutatkozó különbségeket az vizsgált társadalmak (országok) eltérő jellegével, így például iparosodottságának és urbanizáltságának különböző fokával (rendszerszintű változók) magyarázza (Przeworski and Teune, 1970, pp. 32.-33.).

A szerzők szerint az összehasonlító módszer alkalmazása során éppen ezért rendkívül fontos metodológiai követelmény a vizsgálat „megfigyelési” és „elemzési szintjének” világos definiálása és megkülönböztetése. A megfigyelési egységek, amelyekről az adatokat gyűjtjük igen változatosak lehetnek (egyének, csoportok), míg az elemzési szintet (amelyről a gyűjtött adatok fényében a következtetéseket kívánjuk levonni) ennél magasabb rendszerszintű egységek (pl. államok) alkotják. (Przeworski and Teune, 1970, pp. 49.-50.).

A fenti definíció alapján – mint arra *Ragin* felhívja a figyelmet – egy olyan kutatás tehát, amely például vizsgált országok közötti rendszerszintű különbségeket (pl. egy főre jutó nemzeti jövedelem) egy másik rendszerszintű változóval (pl. alfabetizáció szintje) magyaráz, nem tekinthető összehasonlítóknak. (Ragin, 1989, p. 4.) *Ragin* ezt a meghatározást éppen ezért túl szigorúnak ítéli. Szerinte az összehasonlító módszer sajátossága elsősorban abban rejlik, hogy a vizsgált empirikus jellemzők (változók) kapcsolatának oksági magyarázata során általában a makroszociális szintű faktorok kapnak kitüntetett szerepet.¹ (Ragin, 1989, pp. 5.-6.) *Ragin* erre a következő példát idézi: Nagy Britanniában a társadalmi osztályhelyzet és a pártpreferenciák közötti kapcsolat erősségét magyarázhatjuk a munkások jövedelmi helyzetével, vagy más rendszeren belüli változókkal. Ha azonban azt az állítást tesszük, hogy az osztályszavazat adott mintázata Nagy-Britannia ipari társadalom jellegével magyarázható, akkor kutatásunk magyarázó egységet makroszociális szintre emeltük és ezzel tulajdonképpen már az összehasonlító módszer logikáját követve jártunk el (Ragin, 1989, p. 5.). *Ragin* a kutatás során a „megfigyelési egységek” (amelyek vonatkozásában az adatok gyűjtése és elemzése történik) és a megfigyelt függő és független változók kapcsolati mintáit alakító (jellemzően makroszociális szintű) „magyarázó egység” megkülönböztetésének szükségességét hangsúlyozza. (Ragin, 1989, pp. 8.-9.)

A makroszociális elemzési szint kitüntetett szerepével magyarázhatjuk, hogy az összehasonlító módszert a társadalomtudományokon belül is különös előszeretettel alkalmazzák a politikatudományban, ahol számos alkalommal makroszociális egységek (társadalmak, államok, politikai rendszerek) *egészének* összehasonlítása áll a kutatás fókuszában. A „makroszociális fókusz” miatt az összehasonlító politikai kutatások talán legalapvetőbb módszertani korlátját a „sok változó, kis esetszám” (Lijphardt, 1973, p. 686.) problémában kell látnunk. Például a választói aktivitás mértékét egy adott országban rengeteg tényező (változó) befolyásolhatja, az összehasonlítható esetek (pl. versengő tömegdemokráciák) száma ehhez képest jellemzően erősen korlátozott. *Ragin* szerint nem is elsősorban az esetek (országok) kis száma, hanem korlátozott változottságuk (Ragin, 1989, p. 13.) képezi a „sok változó, kis esetszám” probléma lényegét. *Smelser* és *Lijphardt* szerint az összehasonlító módszer a kísérleti és statisztikai módszerhez viszonyítva, csupán azok igen tökéletlen helyettesítőjének tekinthető, mivel egy vagy több függő és független változó empirikus kapcsolatának vizsgálatakor jóval csekélyebb mértékben tudja megvalósítani a vizsgált változók kontrollját. *Smelser* és *Lijphardt* szerint a kísérleti módszer közelíti meg

legjobban „a tudományos” módszer ideáltípusát, azonban a politikatudományban a vizsgált esetek pl. politikai rendszerek *egészének* igen korlátozott száma, valamint az őket érő „ingerek” pl. forradalmak meg nem ismételhősége miatt legfeljebb csak kivételes esetekben alkalmazható. A statisztikai módszer elsősorban rendszeren belüli változók vizsgálatokor kézenfekvő, ugyanakkor rendszerszintű változók bevonásával, tehát például politikai rendszerek *egészének* vizsgálatokor a rendszerek csekély száma miatt statisztikai módszerek kevésbé használhatóak. (Lijphardt, 1971, pp. 683.-685.; Smelser, 1976, p. 157.).

Éppen ezért az összehasonlító módszer alkalmazásához akkor célszerű folyamodni, amikor a szóba jöhető magyarázó változók száma megközelíti, vagy akár meg is haladja a vizsgált esetekét és így a változók empirikus kapcsolatának ellenőrzése a parciális korrelációk statisztikai eszközével nem megvalósítható (Lijphardt, 1971, pp. 683.-685.; Smelser, 1976, p. 157.).

Ragin vitatja, hogy az összehasonlító módszer a statisztikai módszerhez viszonyítva metodológiailag „alsóbbrendű” volna. Szerinte az összehasonlító módszer holisztikus szemlélete révén a statisztikai módszernél jobban használható olyan komplex összefüggések feltárása során, amikor nem pusztán egy absztrakt „független változó”, hanem együttesen érvényesülő feltételek sajátos kombinációja áll empirikus kapcsolatban a megfigyelt jelenség változásaival. Ezen kívül a módszer további előnye, hogy az egyes esetek *egészének*, mint elemzési egységeknek a beható ismeretét kívánja meg a kutatótól. Ennek révén a tudományos magyarázat során a vizsgált jelenség minden releváns példája számba vehető, így összességében az összehasonlító módszer a statisztikai eszközöknél alkalmasabb a történeti egyediség megragadására. (*Ragin*, 1989, pp. 15.-16.) *Ragin* szerint tehát az összehasonlító módszer nem egy tökéletlen helyettesítő eszköz, amelyhez akkor célszerű folyamodni, ha az esetszám túl kicsi a statisztikai módszer alkalmazásához. Éppen ellenkezőleg, a kutatónak tudatosan kisszámú eset vizsgálatára kell szorítkoznia ahhoz, hogy az összehasonlító módszer speciális metodológiai előnyei – kontextus érzékenysége és az oksági összefüggések mélységi magyarázata – érvényesüljenek. (*Ragin*, 1989, p. 51.)

A „leginkább hasonló” és a „leginkább különböző” rendszerek módszere

Az összehasonlító vizsgálat tudományos értékét természetesen növeli, ha az egyes esetek közötti esetleges különbségek magyarázata során minél kevesebb lehetséges változót kell számításba vennünk. *Przeworski* és *Teune* szerint alapvetően két útja lehetséges az empirikus kutatások során a „sok változó, kevés eset” probléma jelentette módszertani akadály áthidalásának. Az összehasonlító politika tradicionális intézményközpontú szemléletébe illeszkedik, a szerzőpáros által a „*leginkább hasonló rendszerek*” módszerének nevezett eljárás (*Przeworski* and *Teune*, 1970, pp. 32-34.). Ennek lényege, hogy a kutatás során igyekeznek egymáshoz minél több tekintetben hasonló eseteket (pl. országokat) kiválasztani. Mint *Mattei Dogan* és *Ali Kazancigil* megállapítják az országok közti hasonlóság nyugodhat földrajzi közelségen, közös történelmen és kultúrán, valamint a gazdasági, társadalmi és politikai berendezkedésen egyaránt (*Dogan* and *Kazancigil*, 1994, p. 7.). Ilyen „hasonló országok összehasonlítása” típusú kutatásra igen jó példát szolgáltat *Robert Alford* immár klasszikussá vált monográfiája amelyben az „osztályszava-
zat” jelenségét vizsgálta az angolszász pártrendszerek vonatkozásában (*Alford*, 1963); vagy

John D. Martz tanulmánya amelyben latin-amerikai országok modernizációs stratégiáit tipologizálja a szerző. (Martz, 1994).

Ugyanakkor, bár az egy földrajzi régióhoz tartozó országok rendszerint hasonlóak, nagyon különbözőek is lehetnek amit jól példáznak Délkelet Ázsia – politikai berendezkedésüket tekintve - rendkívül változatos képet mutató államai. (Dogan and Kazancigil, 1994, pp. 7.-8.) Utóbbi régió országai között évtizedek óta folyamatban lévő politikai és gazdasági integrálódási kísérletei, (pl. ASEAN, AFTA) talán ezért sem voltak képesek valódi kohézióvá erősödni. Laczkó és Neszmélyi már 1997-ben megjelent munkájukban is azt állapították meg, hogy az ASEAN országok közti gazdasági (ipari) együttműködéses projekteket az ad hoc jelleg és a lassú előrehaladás (befulladás) jellemzi, míg a regionális szabadkereskedelem megvalósítását előírányzó AFTA egyezmény gyakorlatilag szintén nem működik (Laczkó A. – Neszmélyi Gy. 1997, pp. 9-10.).

A hasonló országok összevetése azzal kecsegteti a kutatókat, hogy amennyiben lényeges különbséget találnak ezen egyéb szempontokból hasonló országok között, akkor az eltérések viszonylag korlátozott számú magyarázó faktorra lesznek visszavezethetőek. Így a releváns független változók száma hatékonyan megsűrhető. *Przeworski* és *Teune* példájával élve a szavazói viselkedés terén tapasztalható különbségek Svédország és Finnország vonatkozásában egész biztos kisebb számú tényezővel magyarázhatóak, mint mondjuk Svédország és Japán összevetése esetében (*Przeworski* and *Teune*, 1970, p. 32.).

Az egymáshoz képest számottevő földrajzi diszkontinuitásban létező és működő kelet- és délkelet-ázsiai „tigrisek”, azaz az élenjáró ázsiai újonnan iparosodó gazdaságok sajátos fejlődési modelljét, összehasonlító elemzés formájában már az 1980-as évektől kezdődően sokan vizsgálták. *Neszmélyi* vizsgálatai kiterjedtek a fejlődés második első, illetve második hullámába sorolt ázsiai országok összehasonlítására, amely során több tényezőt vett alapul pl. természeti erőforrásellátottság, gazdaságfejlesztési stratégiák hasonlósága, illetve különbözősége, politikai-biztonságpolitikai helyzet, stb. (*Neszmélyi*, 2002, pp. 332-336.).

Przeworski és *Teune* kétségbe vonják a „*leginkább hasonló rendszerek módszerének*” hatékonyságát: bármennyire is hasonló két ország a közöttük lévő rendszerszintű különbségek minden esetben túlon túl számosak ahhoz, hogy „kvázi kísérleti” úton igazolhassuk egy független és egy függő változó kauzális összefüggését (*Przeworski* and *Teune*, 1970, p. 34.). Metodológiai járhatóbb útnak tartják az általuk „*leginkább különböző rendszerek módszere*” elnevezéssel aposztrofált eljárást. Ez lényegi alapelvét tekintve megegyezik a *Fred W. Riggs* által „*konceptuális homogenizálásnak*” nevezett módszerrel (*Riggs*, 1994). A „*leginkább különböző rendszerek*” módszerét követve a kutatók egymástól a legtöbb tekintetben különböző rendszerekben keresnek megegyező mintázatot mutató empirikus összefüggéseket. A *Przeworski-Teune* szerzőpáros példájával élve ha az öngyilkossági ráta megegyezik a zúnik, a svédek és az oroszok körében, vagy ha az iskolázottság és a politikai részvételi hajlandóság Írországon, Olaszországban és Indiában is hasonló mértékű pozitív korrelációt mutat akkor – maradva ez utóbbi példánál – az iskolázottság és a politikai részvételi hajlandóság közötti empirikus kapcsolat minden valószínűség szerint független a rendszerszintű (azaz országok közötti) különbségektől.

Így a jobbra csak összehasonlító módszerekkel vizsgálható rendszerszintű változók kizárhatóak az oksági magyarázatból, a kutató statisztikai módszerekkel mérhető rendszeren belüli változókkal dolgozhat (Przeworski and Teune, 1970, pp. 34.-39.). Némileg hasonló logika mentén érvel Riggs a prezidenciális kormányforma és a politikai instabilitás összefüggéseivel foglalkozó tanulmányában. Riggs több mint 30, földrajzilag egymástól igen távol eső, gazdaságilag, társadalmilag és kulturálisan is jelentős különbségeket mutató országot vizsgál, melyek egyetlen közös vonása, hogy kormányformájukat tekintve prezidenciális köztársaságok. Ha a prezidenciális demokráciák világszerte jóval instabilabbnak bizonyultak a parlamentáris kormányzatoknál, akkor a prezidenciális demokráciák nagyobb mértékű bukási rátája minden valószínűség szerint nem az egyes prezidenciális államok partikuláris sajátosságaival magyarázható, hanem létezik egy általános összefüggés a prezidenciális kormányforma és politikai instabilitás potenciálisan nagyobb mértéke között (Riggs, 1994, pp. 73.-74.).

Eset és változó központú megközelítések

Lényegében a „*leginkább hasonló*” és a „*leginkább különböző rendszer*” módszerének szembeállítását fogalmazza újra Charles Ragin az „*eset központú*” és „*változó központú*” megközelítés eltéréseinek hangsúlyozásakor (Ragin, 1989, pp. 34.-68.). Míg Przeworski és Teune egyértelműen a „*leginkább különböző rendszerek*” módszerét részesítik előnyben, addig Ragin szerint mind az eset központú, mind a változó központú megközelítésnek megvannak a maga sajátos előnyei és természetesen hátrulói is. Az *eset központú* megközelítés - amelyet Ragin szerint sokan a szorosabb értelemben vett összehasonlító módszerrel azonosítanak (Ragin, 1989, p. 12.) - szemlélete holisztikus, azaz a vizsgált eseteket mint komplex egészeket igyekszik összevetni. Az eset központú megközelítés alkalmazásakor a kutató célja rendszerint valamiféle konstans módon fennálló összefüggésnek a kimutatása, így a megközelítés jellemzően inkább deduktív logikájú: alkalmasabb hipotézisek „*tesztelésére*” az egyes konkrét példákon, mint induktív módon való hipotézis alkotásra. A hipotézisek konkrét eseteken való tesztelése és finomítása révén az esetközpontú megközelítés kiváló eszköze lehet tipológiák kidolgozásának (Ragin, 1989, pp. 42.- 44.).

Az 1960-as évek „*behaviorista forradalma*” nyomán (Caramani, 2008, pp. 5.-7.) az összehasonlító politika diszciplínáján belül is teret nyert *változó központú* megközelítés egy sokkal erőteljesebben elmélet-orientált kutatási stratégiát jelöl, ahol a cél nem egyes kategóriákon belüli esetek elkülönítése és leírása, hanem az esetek minél szélesebb körében általánosítható összefüggések feltárása. Míg az eset központú megközelítésnél a hangsúly rendszerint a sokféleség és specifikus vonások bemutatására kerül, addig a változó központú kutatási stratégiák törekvése az általánosíthatóság minél magasabb fokának elérése. Így a változó központú kutatásoknál lényeges követelmény a kutatási hipotézis minél alaposabb elméleti kidolgozása, ezt követi a vizsgált empirikus változók minél pontosabb operacionalizálása és a lehetőség szerinti minél szélesebb körű adatgyűjtés. A változó központú megközelítés jellemzően kvantitatív technikákkal, a statisztikai korrelációk vizsgálatának eszközével dolgozik. A végső kutatási cél a kutatás elején felállított hipotézis verifikálása avagy cáfolata. Bár sokan a változó központú megközelítést

tést, mindenekelőtt annak kvantitatív jellege és az alkalmazott statisztikai eszközök miatt az eset orientált stratégiáknál tudományosan megbízhatóbbnak tekintik, valójában *Ragin* szerint a változó központú megközelítésnek is igen komoly módszertani hátulütői vannak: általában statisztikai változók között érvényesülő empirikus összefüggéseket vizsgál, ugyanakkor rendszerek *egészének* összehasonlítására kevésbé alkalmas. Ráadásul a vizsgált változók szelektált és operacionalizálása során a kutató óhatatlanul nagymértékben leegyszerűsíti is kutatni kívánt összefüggéseket. A kutatási eredmények nagyobb mértékű általánosíthatósága így sokszor csak durva leegyszerűsítések árán, az elemzés „kontextuális mélységének” rovására valósítható meg (*Ragin*, 1989, pp. 53-68.)

John H. Goldthorpe szerint ugyanakkor a „leginkább hasonló” és „leginkább különböző rendszerek” módszerének illetve az eset és változó központú megközelítések szembeállítása egyaránt túlhangsúlyozott, mivel lényegében mindkét kutatási stratégia ugyanannak a célnak a szolgálatában áll: a kutatók változók minél tökéletesebb ellenőrzését kívánják általuk megvalósítani az oksági összefüggések feltárásának folyamatában (*Goldthorpe*, 1997, p. 3.). Ebből fakadóan a két módszer alkalmazásának korlátai is ugyanazokban a metodológiai problémákban gyökereznek. *Goldthorpe* szerint a „sok változó, kis esetszám” jelentette akadály leküzdése nem elsősorban a választott kutatási „módszer” kérdése. Itt elsősorban a rendelkezésre álló információk - a vizsgált jelenségek komplexitásához mérten - elégtelen mennyisége képezi az alapvető problémát. Ezen pedig önmagukban sem a statisztikai módszerek, sem az eset központú megközelítés, sem az ezek esetleges ötvözésére tett kísérletek² nem segíthetnek túllépni. Hasonlóképpen az összehasonlító kutatások mindkét megközelítésének vonatkozásában megkerülhetetlen akadályt jelent az ún. *Galton probléma*³, nevezetesen: az összehasonlító kutatások általános gyengesége, hogy az egyes rendszereket magukban álló, független entitátsokként szemlélik. Azt vizsgálják, hogy az egyes rendszereken *belül* milyen kölcsönhatásban állnak egymással a rendszeren belüli ill. rendszerszintű változók. Ugyanakkor napjainkban az egyre inkább elmélyülő interdependenciák korában, módszertanilag mind inkább tarthatatlan álláspont, hogy például az államokat független elemzési egységként kezeljük, figyelmen kívül hagyva a „rendszeren kívüli változókat” azaz a nemzetközi környezet fokozódó diffúzióját és az államok *egymásra* gyakorolt hatását (*Goldthorpe*, 1997, p. 7.). Végül, de nem utolsósorban mind az eset mind a változó központú megközelítés számára nehézséget jelent az ún. „fekete doboz” probléma leküzdése. A változó központú megközelítés statisztikai korrelációkat állapít meg, azaz fennálló empirikus kapcsolatot egy független „input” változó és függő „output” változó között. Ugyanakkor annak magyarázatával, hogy *miért* és *hogyan* gyakorol hatást a függő változó a függetlenre - azaz mi történik a fekete dobozban – adós marad. Az eset központú megközelítés, míg az egyes partikuláris eseteke vonatkozásában helytálló oksági magyarázatot nyújthat, ez jellemzően nem éri el az általánosíthatóságnak azt a kívánatos mértékét, hogy a szóban forgó függő és független változók kapcsolatát magyarázó *elméletnek* lehessen tekinteni (*Goldthorpe*, 1997, pp. 9.-12.).

Felhasznált irodalom

- ANDERSKI, S. (1965). *The Uses of Comparative Sociology*, University of California Press, Berkeley
- ALFORD, R. R. (1963). *Party and Society*, Randy MacNelly and company, Chicago
- ALMOND, G. A. (1966). Political Theory and Political Science, *American Political Science Review*, Vol. 60, No.4, pp.869.-879.
- ARMER, M. (1973). Methodological problems and possibilities in comparative research. In M. Armer and A. Grimshaw (eds.) *Comparative Social Research*, John Wiley and Sons, New York, pp.49.-79.
- CARAMANI, D. (2008). Introduction to comparative politics. In D. Caramani (ed.) *Comparative Politics*, Oxford University Press, Oxford, New York, pp. 1.-25.
- DOGAN, M. – KAZANCIGIL, A. (1994). Introduction. Strategies in Comparative Research. In M. Dogan and A. Kazancigil (eds.) *Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance*, Blackwell, Oxford U.K., Cambridge USA, pp. 1.-13.
- GOLDTHORPE, J. H. (1997). Current Issues in Comparative Macrosociology: a Debate on Methodological Issues, *Comparative Social Research*, Vol. 16, pp. 1. - 26.
- GRIMSHAW, A. (1973). Comparative sociology: in what ways different from other sociologies? In M. Armer and A. Grimshaw (eds.) *Comparative Social Research*, John Wiley and Sons, New York, pp.3.-48.
- LACZKÓ A. - NESZMÉLYI GY. (1997). Globalizálódás és regionalizmus, a délkelet-ázsiai országok élelmi-szergazdasága. A GATE Tudományos Továbbképző Intézete Közgazdasági Szakbizottsága kiadványsorozatának I. száma, Gödöllő, 1997, 77 p
- LASSWELL, H. D. (1968). The Future of the Comparative Method, *Comparative Politics*, Vol.1, No. 1, pp.3.-18.
- LIJPHARDT, A. (1971). Comparative politics and the comparative method, *American Political Science Review*, Vol.65, No.3., pp.682.-693.
- LIJPHARDT, A. (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven and London, Yale University Press.
- MARTZ, J. D. (1994). Comparing Similar Countries. Problems of Conceptualization and Comparability in Latin America. In M. Dogan and A. Kazancigil (eds.) *Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance*, Blackwell, Oxford U.K., Cambridge USA, pp. 239.-259.
- NEZMÉLYI, GY. (2002.). Lessons of the Macro-Economic Development of the East- and Southeast Asian Countries – from a Hungarian Scholar’s eye, during the mid 1990’s; *East European Studies (Republic of Korea)* ISSN: 1229-442X, Vol 11 (2) /2002. 325-359 pp. (35 p.)
- PRZEWORSKI, A. – TEUNE, H. (1970). *The Logic of Comparative Social Inquiry*, Wiley Interscience, New York, London, Toronto, Sydney
- RAGIN, C. C. (1989). *The comparative method: moving beyond qualitative and quantitative strategies*, University of California Press, Berkeley
- RIGGS, F. W. (1994). Conceptual Homogenization of a Heterogeneous Field. Presidentialism in comparative Perspective. In M. Dogan and A. Kazancigil (eds.) *Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance*, Blackwell, Oxford U.K., Cambridge USA, pp. 73.-152.
- SMELSER, N. J. (1976). *Comparative Methods in the Social Sciences*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey

Hivatkozások

¹ A Przeworski-Teune szerzőpáros szerint módszertanilag kívánatos, hogy a társadalomtudományi kutatások során minden esetben először rendszeren belüli magyarázó változókat igyekezzünk keresni. Például a szavazói aktivitás mértékét minden országban befolyásolja az egyének iskolázottsági szintje vagy éppen társadalmi osztályhelyzetük. Így a szavazói aktivitás mértékének egyes országok között tapasztalt eltérései elsősorban az adott populációk iskolázottságának mértékére avagy jövedelmi helyzetükre – tehát rendszeren belüli változókra vezethető vissza. Ha úgy találnánk, hogy egy adott országban a rendszeren belüli változók kapcsolatának mintázata szignifikánsan eltér a megszokottól (pl. a szavazók az iskolázottsági szintjükhöz mérten szokatlan aktivitást mutatnak), akkor van elsősorban a rendszerszintű változók bevonásának – azaz az összehasonlító módszer alkalmazásának létjogosultsága. (Przeworski and Teune, 1970, pp.43.-46.)

² Charles Ragin a boole-i „logikai” algebrán nyugvó ún. „Kvalitatív Összehasonlító Elemzés” módszerével kívánta ötvözni az eset és változó központú kutatási stratégiákat (Ragin, 1989, pp.85.-163.). Goldthorpe szerint ugyanakkor Ragin „igazságtáblázatai” valójában nem ötvözik a statisztikai és logikai megközelítést, hanem kizárólag logikai alapú következtetéseken alapulnak. Így a módszer végeredményben tisztán eset központú megközelítést takar, annak minden metodológiai gyengeségével. (Goldthorpe, 1989, p.4.)

³ Francis Galton XIX. századi brit polihisztor kritikával illetve Edward Tyler összehasonlító antropológiai kutatásait. Szerinte Tyler következtetései azért hibásak, mivel a vizsgált változóknak csak az egyes társadalmakon belüli statisztikai korrelációit elemezte, ugyanakkor figyelmen kívül hagyta a kutatott társadalmak diffúziójából eredő külső hatásokat (Goldthorpe, 1989, p.7.)